

Meningen med metoden

Litteratursociologiska metoddiskussioner då och nu

Att samtiden präglar hur litterära texter produceras, sprids och läses, men även påverkar förutsättningarna för de som skapar eller konsumerar en text (som exempelvis en författare eller läsare), kan beskrivas som en litteratursociologisk sanning. Litteratursociologin söker, som Johan Svedjedal påpekar, “förbindelser mellan textuella fenomen och kontextuella” (Svedjedal, 74). Studier av dessa “förbindelser” har under de senaste åren bland annat fokuserat på det digitala medielandskapets betydelse för den samtida litterära kulturen.¹

Parallellt med denna utveckling har även den digitala tekniken medfört att litteraturvetenskapliga och litteratursociologiska studier presenterats för “nya” datorassisterade metoder. Genom att med datorns hjälp beräkna och hantera stora textmaterial, eller visualisera mönster i ett specifikt textkorpus, kan litteraturforskaren få ny kunskap om litterära texter, specifika genrer eller kartlägga konsumtionsmönster bland särskilda läsare med hjälp av kvantitativ data. Detta innebär att den samtida litteraturvetenskapen, som även litteratursociologin är en del av, också tvingas förhålla sig till andra framväxande forskningsfält som digital humaniora eller *digital literary studies* (Murray). Simone Murray hävdar i en nyligen publicerad artikel att litteraturvetenskapen till och med kan beskrivas vara i “framkant” i dessa samarbeten genom att forskare inom disciplinen är benägna att i hög utsträckning ta del av nya forskningsinitiativ eller utforska nya metodologiska angreppssätt. “Literary studies has long been at the forefront of DH-initiatives, with digital literary studies representing one of its most fertile subfields,” skriver hon (Murray). Murray menar också att det finns två anledningar till benägenheten att ta del av digitalhumanistiska samarbeten. För det första har det att göra med att litteraturvetenskap är en textbaserad vetenskap som ofta undersöker texter eller ordföljder, ett material som lämpar sig särskilt väl för datorassisterad analys. För det andra finns det en lång tradition av att inom ämnet använda sig av datorteknik, en utveckling som Murray spårar tillbaka till 1960-talet.

Med en litteratursociologisk utgångspunkt är möjligen Murrays första iakttagelse något begränsande, det är inte alltid som litteratursociologer primärt undersöker just texter och genomför textanalyser. Snarare är just relationen mellan texten och andra samhällsliga fenomen, för att följa Svedjedals ovanstående definition, kanske av större intresse. Däremot är Murrays historieskrivning relevant, särskilt i en tid då många av de datorassisterade metoderna presenteras som 'nya' i samtiden. Syftet med denna text är därför att utgå från tidsperioden Murray specifikt nämner, i ett försök att spåra hur relationerna mellan introduktionen av 'nya' metoder inom litteratursociologin och litteraturvetenskapen kan ta sig i uttryck. Genom att fördjupa mig i ett antal historiska diskussioner vid tiden (1968–1976) blir det möjligt att undersöka hur framväxten av litteratursociologin i Sverige potentiellt kan relateras till frågor kopplade till metod, tillvägagångssätt och verktyg inom litteraturvetenskapen. Denna analys relateras sedan till 2000-talet och de villkor som präglar litteratursociologiska studier idag. Frågeställningarna som denna text kretsar kring kan därmed uttryckas enligt följande:

Hur ser relationerna ut mellan framväxten av litteratursociologin i Sverige och metodutvecklingen inom litteraturvetenskapen?

På vilket sätt kan dessa diskussioner vara relevanta för dagens litteratursociologiska undersökningar och kunskapsbidrag?

I min text är jag särskilt fokuserad på svenska förhållanden och undersöker ett svenskt material, publicerat i recensioner eller debattinlägg i inomvetenskapliga tidskrifter (som exempelvis *Samlaren* eller *Tidskrift för litteraturvetenskap*) mellan årtalen 1968–1976. Diskussionen som pågår genereras specifikt av Karl Erik Rosengrens avhandling *Sociological Aspects of the Literary System* från 1968. Avhandlingen leder till en debatt som kan knytas till litteratursociologins introducerande, men också till ämnets formering och möjliga gränser mot andra vetenskapliga discipliner och tillvägagångssätt. Det innebär att även forskningsantologier och metodhandböcker relaterade till litteratursociologi och litteraturvetenskap, som publiceras under tidsperioden, också kommer att analyseras med specifik hänsyn till hur litteraturvetenskapen bör förhålla sig till litteratursociologiska perspektiv och metoder.

I sammanhanget är vad som sker i Sverige under den här tiden särskilt relevant av flera anledningar. För det första inrättas Avdelningen för litteratursociologi vid litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 1965. För det andra formeras litteraturvetenskap som ett universitetsämne ett par år senare 1968, efter ett namnbyte från "Litteraturhistoria med poetik." Detta namnbyte "speglar en förändring i synen på litteraturforskningens områden och metoder," enligt Nationalencyklopedin. Frågan är bara hur denna förändring kommer till uttryck och på vilket sätt den möjligen även kan relateras till litteratursociologins framväxt.

Även om nedanstående text primärt tar sin utgångspunkt i den svenska diskussionen så kan analysen av materialet också vara av betydelse för att förstå litteratursociologins villkor idag, kopplat till nordiska såväl som internationella sammanhang.

Knivkastning och kvantitativa metoder – Rosengrens avhandling

Startskottet för diskussionen kan sägas vara en disputationssakt i Lund, en försommardag i juni 1968. I ett pressklipp från *Dagens Nyheter*, daterat första juni 1968, återges diskussionen kring den för dagen framlagda avhandlingen, Rosengrens *Sociological Aspects of the Literary System*. I studien undersöker Rosengren hur författarnamn omnämns i svensk litteraturkritik under tre tidsperioder; 1880-talet, samt några år under 1950 och 1960-talen. Även ambitionen med undersökningen beskrivs av *Dagens Nyheter*s utsände reporter på plats, och det konstateras att det rör sig om det första “stora försöket i Sverige att med sociologins numeriska metoder mäta det litterära klimatet” (GRAND). Resultatet av undersökningen presenteras i avhandlingen med hjälp av grafer och tabeller, vilka omnämns i pressklippet som “Rosengrenska stjärnkartor.” Vidare beskrivs disputationssakten som en “knivkastning” mellan de två opponenterna och respondenten i *DN*. Det konstateras hur andreopponent Gunnar Hansson uppges “sakna boken i framställningen dvs det enskilda verket” medan respondenten istället framhärdar betydelsen av att “resonera generellt.” I referatet återges hur Rosengren också påpekar hur det är “oundgängligen nödvändigt att skilja mellan kvalitativt och kvantitativt även om det sker på bekostnad av nyanserna. Annars går helhetsbilden förlorad.”

Referatet vittnar om en svunnen tid. Idag hör det till ovanligheterna att en av Sveriges största dagstidningar finns på plats för att rapportera om en disputation. Samtidigt, ska det visa sig, har denna försommardag i Lund i juni 1968 en betydelsefull roll för hur metoder, litteratursociologins framväxt och litteraturvetenskapens kunskapsanspråk diskuteras de kommande åren. Det som skrivs i *Dagens Nyheter* sätter nämligen tonen för mottagandet av Rosengrens studie och den efterföljande debatten.

Ett sådant exempel är begreppet “pionjärarbete” som omnämns i pressklippet och återkommer sedan i det svenska såväl som internationella mottagandet av avhandlingen. I sin recension i *Samlaren* menar Hansson att studien utgör ett “pionjärarbete” för att “den representerar en litteratursociologi som vi inte tidigare har sett här i landet” (Hansson, 141). Hansson nämner också specifikt Rosengrens tillvägagångssätt, som han menar kan tolkas i termer av att utgöra en metodutveckling, eller beskrivas som en undersökning i sig självt. Hansson skriver: “Efter som Rosengren är i färd med att utveckla och pröva en metod, måste han ständigt vara uppmärksam på resultatens tillförlitlighet och ta ställning om metoden mäter det den ska mäta” (Hansson, 141). Hansson sammanfattar också hur Rosengrens studie kan komma att ha stor betydelse för litteratursociologins utveckling i landet, och skriver: “Den framväxande litteratursociologin måste, oavsett om den bedrivs av litteraturforskare eller av sociologer, tillägna sig hans metod, dess förutsättningar och tillämpningar” (Hansson, 142).

I sammanhanget är det därför också relevant hur Rosengren själv inom ramen för sin avhandling ger en bild av var han uppfattar att litteratursociologin vid tiden av undersökningen befinner sig (Rosengren 1968, 17). I de inledande delarna av avhandlingen påpekar Rosengren hur litteratursociologin tidigare präglats av att vara teoretisk och spekulativ i hög utsträckning, men att hans egen studie istället ligger nära sociologins angreppssätt och kan ses som en applicering av ett sociologiskt ramverk på ett litterärt material (Rosengren 1968, 17). I recensionen i *Samlaren*

återknyter Hansson till just ambitionen att använda redskap och verktyg från andra ämnesområden, i Rosengrens exempel just sociologin. Hansson är övervägande positiv i sin anmälan och konstaterar att studien publiceras vid en "tidpunkt, då beteendevetenskaperna och de estetiska vetenskaperna mer och mer blir medvetna om att det finns fruktbara områden längs ämnesgränserna där de behöver mötas" (Hansson, 142).

Rosengrens förtjänster framhålls också i en annan recension, publicerad några år senare, 1970, i tidskriften *Acta Sociologica*. Recensionen är visserligen skriven på engelska men har flera likheter med Hanssons recension och pressklippet i *Dagens Nyheter*. Recensenterna James H. Barnett och Walter Kaess betonar hur Rosengren kan ses som en "pionjär" och framhåller även, liksom Hansson i *Samlaren*, studiens relation till den vid tiden framväxande litteratursociologin. Barnett och Kaess beskriver hur Rosengrens pionjärbete ligger i att han improviserar, tar chanser och upptäcker (Barnett & Kaess, 55) och att undersökningen är en av de mest betydelsefulla som genomförts inom litteratursociologins fält på årtionden. Även detta argument återkommer i pressklippet i *Dagens Nyheter* från disputationen där det poängteras hur Rosengren "brutit en ny väg för litteratursociologin" (GRAND). Slutsatsen i *Acta Sociologica*, att Rosengrens undersökning utgör ett viktigt kunskapsbidrag för litteratursociologiska studier, hänger samman med hur recensenterna lyfter möjligheterna för att använda Rosengrens tillvägagångssätt för generaliseringar. Metoden som presenteras i avhandlingen kan med fördel tillämpas inom andra vetenskapliga områden vilket är positivt, menar Barnett och Kaess vidare. Sammanfattningsvis ses alltså Rosengrens studie i *Acta Sociologica* som framförallt ett metodutvecklande bidrag som utvecklar både den vetenskapliga metoden för litterära undersökningar, men som även är potentiellt överförbar till andra discipliner och vetenskapliga fält.

Dessa två exempel från *Samlaren* och *Acta Sociologica*, ger en inledande bild av hur Rosengrens studie mottas och vilka teman den länkas till. Som recensenterna visar kan avhandlingen relateras till den framväxande litteratursociologin; men också till litteraturvetenskapliga undersökningars möjliga beröringspunkter med andra discipliner och tillvägagångssätt. Dessa två teman återkommer i diskussionen om Rosengrens studie som kan sägas utgöra en betydelsefull referenspunkt under denna tid i Sverige, även hos debattörer som förhåller sig mer kritiska till avhandlingens ambitioner och tillvägagångssätt.

Bilden av litteraturvetenskap, dess gränser och metoder

Alla var inte lika förtjusta i Rosengrens studie som Hansson eller Barnett och Kaess. Under rubriken "Till frågan om den goda metodiska trätan" i *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1976, använder Tomas Forser Rosengrens studie som ett varnande exempel på vad som händer om "hård-data sociologin" drivs "över gränsen för det tillåtna" (Forser, 27). Centralt i Forsers resonemang är också, föga förvånande, Rosengrens tillvägagångssätt och de potentiella konsekvenser som det kan leda till. Forser menar att Rosengren "bortsåg från diktverket självt och kvantifierade sig fram till en deskription av systemet, där diktverken lämnades utanför och för-

svann som varande problematiska storheter helt utanför vetenskapens kompetensområde” (Forser, 27). För Forser har detta långtgående konsekvenser, inte bara för avhandlingen i sig, utan även för frågor kopplade till vilken typ av kunskap som litteraturvetenskapliga studier överhuvudtaget ska resultera i. Att fortsätta i Rosengrens spår kan, enligt Forser, leda till att ämnet litteraturvetenskap kan förlora “dess självständighet” (Forser, 24).

Forsers inlägg i debatten visar hur Rosengrens avhandling även åtta år efter publicering fortfarande väcker diskussion. Detta visar hur det inom litteraturvetenskap i Sverige råder skilda meningar om vilka metoder och angreppssätt som bör användas i samband med vetenskapliga undersökningar i ämnet. De som ställer sig positiva till Rosengrens undersökning lyfter just metodutvecklingen som en förtjänst, medan de som är mer kritiska istället uttrycker det som att Rosengren går över en vetenskaplig gräns och därmed inte hör hemma inom ämnet. Framförallt kretsar diskussionen kring de kvantitativa angreppssätt som Rosengren använder sig av och på vilka sätt, om några alls, de kan bidra med nya kunskaper för den litteraturvetenskapliga forskningen. Det blir också tydligt hur Rosengrens undersökning länkas till en större (inom)vetenskaplig diskussion som snarare handlar om relationen mellan litteraturvetenskap och andra omkringliggande vetenskapliga fält, som exempelvis sociologi, kan komma ta sig i uttryck. I det positiva mottagandet betonas just detta, hur *Sociological Aspects of the Literary System* kan tolkas som en brygga mellan litteraturvetenskap och sociologi, och därmed tolkas som ett exempel på litteratursociologi.

För att summera visar även Rosengrens undersökning och dess efterföljande debatt hur samtiden präglar förutsättningarna för humanistisk forskning i relation till en föränderlig tid. Det är framförallt denna aspekt som synliggörs i materialet som jag närmare undersökt och som även går att relatera till litteraturforskningens och litteratursociologins villkor i vår tid. De synpunkter och argument som Rosengrens studie möter har även likheter med debatter som också diskuterar “nya” metoders potentiella användningsområden under 2000-talet. Framförallt illustreras det av den debatt som ägt rum inom det tvärvetenskapliga forskningsfältet digital humaniora (DH). På det här sättet går det alltså att påstå att DH har återaktualiserat de konfliktytor som *Sociological Aspects of the Literary System* i sin tid genererar. Hur dessa likheter ser ut kommer jag nedan att fördjupa mig i genom nedslag i både historiskt och samtida material, vilket även gör det möjligt att potentiellt få en större förståelse av litteratursociologins historia.

En särskild tajming – discipliner möts och metoder prövas

Hansson menar i recensionen i *Samlaren* att Rosengrens studie är att betrakta som särskilt innovativ på grund av att den publiceras vid en särskild tidpunkt, och alltså har en särskild tajming. Att placera Rosengrens studie till en specifik tidpunkt och därmed även knyta den till en större disciplinär utveckling som Hansson med ovanstående citat gör, är ett återkommande tema i mottagandet. Avhandlingen kan alltså sägas förknippas med en pågående vetenskaplig rörelse – eller disciplinär förskjutning om man så vill – som inte väjer för tvärvetenskapliga perspektiv, som kan

sågas ligga i tiden. Att ämnen och discipliner vid tidpunkten närmar sig varandra lyfts även i vad som kanske bäst kan beskrivas som en metodhandbok, *Litteraturvetenskap – Nya mål och metoder* som ges ut två år innan Rosengren disputerar en junidag i Lund. I inledningen av antologin konstaterar redaktörerna, som av en händelse består av bland annat Hansson och Rosengren, följande: “Inom de estetiska vetenskaperna sker för närvarande en utveckling som innebär att man försöker tillämpa empiriska och i viss mån även kvantitativa metoder på föga uppmärksammade forskningsområden” (Hallberg, 7).

Det är däremot inte bara en fråga som litteraturvetenskapen brottas med under denna tid. I bidraget “Historievetskapernas mediehantering” i antologin *Massmedieproblem: mediestudiets formering* (2015) visar Johan Jarlbrink hur även diskussionen fanns inom andra humanistiska ämnen. Jarlbrink tar historieämnet som exempel för att illustrera hur det närmar sig samhällsvetenskapliga perspektiv och metoder under samma tidsperiod. Jarlbrink skriver följande:

“Förutom samhällsvetenskaperna var en viktig inspirationskälla *datamaskinernas* möjligheter att beräkna och sortera stora mängda information. Flera av dem som reflekterade kring historievetenskapliga metodfrågor under 1960- och 70-talen uttryckte förhoppningar om datamaskinernas effektivisering av forskningen och att de skulle möjliggöra nya och storkaliga undersökningar. (Jarlbrink, 236-237)

I citatet framkommer, liksom i *Litteraturvetenskap – nya mål och metoder*, hur kvantitativa metoder vinner mark, i form av storskaliga undersökningar där persondatorn används som ett metodologiskt verktyg för forskaren. Att uttrycka “förhoppningar om datormaskinernas effektivisering av forskningen” eller koppla datorteknikens utveckling till nya sätt att “beräkna och sortera stora mängder information” nämns också i litteraturvetenskapliga sammanhang. Under rubriken “Stilforskning i USA” i tidskriften *Samlaren*, 1970, ger exempelvis Jan Thavenius en utförlig redogörelse av datorteknikens utveckling och potential och ger följande beskrivning:

“Datatekniken erbjuder stora fördelar för kvantitativa undersökningar, eftersom den underlättar behandlingen av mycket stora material [...] Hittills har man kunnat betrakta den datamaskinella stilforskningen som en teknisk variant på statistisk stilforskning, med ett förhållande som framtiden förmodligen kommer att ändra på. (Thavenius, 143)

De kvantitativa metodernas intåg inom litteraturforskningen är vid tiden inte oomtvistade vilket mottagandet av Rosengrens studie illustrerar. Under samma år som avhandlingen publiceras, 1968, konstaterar även Gunnar Tideström i en skrivelse att statistisk metodanvändning inom litteraturvetenskapliga studier genererat en intensiv debatt. (Tideström, 83).

Sammanfattningsvis kan tidpunkten vid vilken Rosengrens studie publiceras relateras till en vetenskaplig diskussion som präglas av förhoppningar och en potentiell (ökad) tvärdisciplinär kontakt mellan humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen, för att följa Jarlbrinks resonemang. Samtidigt kan även me-

totutvecklingen relateras till konkreta förhoppningar som vid samma tidsperiod motiveras och förknippas med den omgivande teknologiska utvecklingen där framförallt persondatorn ses som ett potentiellt metodologiskt verktyg som spås få en större betydelse för forskningen i framtiden.

Litteratursociologins relation till litteraturhistoria – fruktbara möten längs ämnesgränser

Genom ovanstående resonemang blir det alltså möjligt att relatera diskussionen kring litteraturvetenskap och sociologi mot slutet av 1960-talet och framåt i Sverige till argument som även lyfts fram i samtiden, under 2000-talet. I exempelvis *Can We Be Wrong – The Problem of Textual Evidence in a Time of Data* (2020) visar Andrew Piper hur litteraturvetenskapliga metoder i samtiden präglas av de teknologiska verktyg som finns tillgängliga för forskaren. Piper konstaterar också att diskussioner om framtiden för litteraturforskning kan länkas till teknologiska framsteg. Han hävdar även att frågor som har rört hur – och om – nya kunskaper om litteratur kan genereras också förknippats med hur användningen av teknologiska verktyg ska tillämpas, och nämner specifikt dator teknikens roll och betydelse för metodutveckling (Piper, 8). Det finns alltså en likhet mellan de teman som framträder i diskussionen i Sverige i ett historiskt perspektiv och mer aktuella diskussioner från 2000-talet. Slående är Pipers beskrivning av hur inomvetenskapliga diskussioner inom litteraturvetenskap kretsar kring ett försök att definiera vad som är unikt för ämnet och hur relationen mellan disciplinen och andra ämnesområden kan komma att se ut. Han skriver att diskussionen handlar om “the particular nature of knowledge unique to literary studies as distinct (or not) from other disciplines” (8).

För att återgå till de historiska exemplen är också möten mellan andra ämnesområden och vetenskapliga fält betydelsefulla. Rosengrens studie relateras till litteratursociologins framväxt i Sverige under tidsperioden genom att den på olika sätt knyts till en ökad disciplinär kontakt som ligger i tiden. I inledningen av antologin *Litteratursociologi* från 1970 ges en nulägesbild av hur ämnesmässiga möten sker: “Kontakterna mellan humaniora och olika samhällsvetenskaper – kanske främst sociologin – har på senare år vuxit i omfång och intensitet” (Rosengren 1970, 6). Samtidigt beskrivs utforskandet av gränsen mellan litteraturvetenskap och sociologi som riskfyllt, påpekar redaktörerna: “Det område som ligger på gränsen mellan sociologi och litteraturvetenskap är i själva verket ganska stort och dessutom svåravgränsat” (ibid.).

Hur gränslandet som kan uppfattas som “stort och dessutom svåravgränsat” kan närmas och vilka konsekvenser det kan ha för metodanvändning diskuteras också i antologin. Under rubriken “Sociologiska aspekter på det litterära systemet” ger Rosengren själv en närmare redogörelse av det tillvägagångssätt han använder sig av i avhandlingen. Rosengren menar att hans avhandling främst kan ses som en “explorativ undersökning” (Rosengren 1970, 142) där syftet är metodutvecklande i relation till just litteratursociologiska studier (Ibid.). Rosengren beskriver också hur en av förtjänsterna med metoden han använder sig av (och utvecklar), är att den går att til-

lämpa på ett material som är samtida, som tillhör "gårdagens litteratur" men som ännu inte uppmärksammats av litteraturhistoriker. Rosengren beskriver hur detta material befinner sig i ett "skymningsland som just lämnats av modesnobbarna" (Rosengren 1970, 148).

Det går att tolka Rosengrens ovanstående resonemang i ett mer generellt perspektiv som ett sätt att placera litteratursociologin och litteratursociologiska studier mellan det aktuella och historiska, som en vetenskaplig gren som utforskar områden och material som ännu inte blivit litteraturhistoriskt viktiga fenomen. Relationerna mellan litteraturhistoria och litteratursociologi motiveras också vidare av Rosengren genom hur han betonar hur hans undersökning och metod potentiellt kan leda till att litteraturhistoriska fenomen kan betraktas med nytt ljus och konstaterar följande:

“ genom att ställa samman mina grundläggande, kvantitativa data på olika sätt kommer jag att kunna introducera nya begrepp som inte har någon motsvarighet i den traditionella litteraturhistorien. Med hjälp av dessa begrepp kan man beskriva de studerade perioderna på ett nytt sätt. (Rosengren 1970, 149)

Förhållandet mellan litteratursociologi och litteraturhistoria återkommer i diskussionen om var litteratursociologin ska placeras vid tidpunkten, inte bara av Rosengren. I en skrivelse i *Samlaren* menar Tideström att litteratursociologin "obetingat" bör ses som del av en litteraturhistorisk disciplin, samtidigt som den kan vara en del av kategorin "icke-historisk litteraturforskning" (Tideström, 82). Tideström ger också några konkreta exempel på hur undersökningar, likt Hanssons *Dikten och läsaren* från 1959, kan placeras i den senare kategorin som också innefattas av "strängt experimentella undersökningar som, ev. med hjälp av apparatur söker registrera läsarna eller åhörarnas respons" (Tideström, 83). Samtidigt påpekar Tideström att "gränsen mellan historiska och icke historiska forskningsuppgifter" inte har skarpa konturer (83).

Tideström nämner inte specifikt Rosengren i sin skrivelse, utan skriver mer generellt om deskriptiva metoder i litteraturvetenskapens tjänst vars resultat, enligt Tideström, visserligen kan användas av litteraturhistoriker för att "teckna större sammanhängande förlopp" eller för den mer litteraturteoretiskt intresserade forskaren för att "samla spridda företeelser under en enhetlig gemensam princip" (Tideström, 82-83). För att återgå till Rosengrens egna beskrivningar av sitt tillvägagångssätt är det tydligt hur han jämför och positionerar sig mot vad han kallar för mer "traditionella metoder" (Rosengren 1970, 149). Även här är tidsaspekten central, inte bara baserat på materialets publiceringsdatum utan även för att metoden, enligt Rosengren själv, inte kräver "historisk forskning under generationer" (Rosengren 1970, 148). Metodens förtjänster är att den måste "anses vara *snabbare* och *lättare*," påpekar han (Rosengren 1970, 148). Visserligen väjer inte Rosengren för de problem som kan uppstå och konstaterar att metoden kräver arbete, särskilt för en forskare som arbetar på egen hand. För att följa Rosengrens resonemang är dock metoden i sig värt arbetet, eftersom den också går att förknippa med vetenskapliga begrepp som objektivitet, representativitet och reliabilitet. Rosengren skriver:

“ För det andra måste mina resultat inte bara anses vara lättare att nå fram till utan också i vissa avseenden *bättre* än de man kommer fram till med mer traditionella metoder. De är objektiva dvs. oberoende av den som utför undersökningen. (Rosengren, 149)

I citatet ovan framkommer även en bild av Rosengrens vetenskapliga forskningsideal, där forskaren själv inte står i centrum, att metoden så att säga inte är beroende av vem som utför undersökningen.

Sammanfattningsvis visar Rosengrens avhandling och diskussionen den genererar hur flera saker står på spel som inte enbart handlar om hur metoden utförs och presenteras i *Sociological Aspects of the Literary System*. Visserligen knyter debattörerna, de positiva såväl som de mer kritiska inlagorna i debatten, specifikt metodutvecklingen till Rosengren själv genom benämningar som “pionjär”, eller när Forser beskriver studien som något som gör något “otillåtet” inom ämnets gränser. Avhandlingen blir alltså en symbol för en större vetenskaplig diskussion som inte handlar så mycket om Rosengren som person utan istället kan tolkas som att litteratursociologin som vetenskaplig gren söker sin plats mellan mer “traditionella perspektiv” med litteraturhistoriska eller litteraturteoretiska fokus.

Hur litteraturvetenskapliga undersökningar bör utformas för att generera ny kunskap, eller kan kopplas till begreppet vetenskap, lyfter även Hansson i *Litteraturen och mottagarna* från 1975. Hansson påpekar hur litteraturvetenskap kan betraktas som “metodiskt arbete för att få fram ny och kontrollerad kunskap om litteratur” (Hansson, 12) samtidigt som han, i passagen innan definitionen, poängterar att “vad som är vetenskap eller inte kan diskuteras. Olika krav och olika målsättningar har formulerats i sådana diskussioner, och beroende på vilka kraven och målsättningarna är kommer begreppet att få delvis olika innebörd” (Hansson, 11). Genom Hanssons resonemang går det alltså att konstatera att Rosengrens avhandling, vid tidpunkten från disputationsakten och tio år framåt, kom att väcka flera frågor till liv som handlar om vad vetenskap, inom både litteraturvetenskap och litteratursociologi, är och kan vara.

Att hitta nya begrepp och kunskaper – med en samtida blick

Jag kommer nu att lämna det historiska materialet för en stund och istället fokusera på hur diskussioner under 2000-talet återaktualiserar några av de teman som återfinns i debatten om Rosengrens avhandling.

Under 2000-talet har framväxten av det tvärvetenskapliga forskningsfältet digitala humaniora på ett generellt plan lett till att ämnesmässiga kontaktytor mellan litteraturvetenskap och andra humanistiska eller samhällsvetenskapliga ämnesområden ökat. Dessa möten blir inte minst tydliga i antologier med titlar som Richard Rogers’ *Digital Methods* från 2013 eller *Digitala metoder i samhällsvetenskap och humaniora* från 2022. Titlarna är exempel på just de tvärvetenskapliga angreppssätten som forskning inom digitala humaniora öppnar för. Detta innebär också att förutsägelsen om kontakter mellan litteraturvetenskap och andra ämnen som formuleras i *Litteraturvetenskap – Nya mål och metoder* kan sägas ha blivit verklighet. Datorstödda analyser och kvantitativa studier har också fått fäste i den litteratursociologiska forskningen, både i Sverige och utomlands.³

Även under 2000-talet diskuteras, i likhet med debatterna kring Rosengrens avhandling, vad "nya" metoder innebär och hur framtiden för litteraturforskningen – och litteraturforskaren – kan komma att se ut. Ett sådant exempel är hur Kenneth M. Price och Ray Siemens berör hur forskarrollen kan komma att ändras, i takt med den digitala teknikutvecklingen, i introduktionen av antologin *Literary Studies in the Digital Age* (2013). Förutom att de hävdar att litteraturforskningen behöver anpassa sina metoder, kopplat till det faktum att texter som ska studeras allt oftare återfinns i stora textkorpus, poängterar de också hur en ny forskarroll i samtiden är på väg att utvecklas (Price & Siemens). Denna forskarroll, menar de vidare, innefattar att forskaren tvingas förhålla sig till de omgivande teknologiska förutsättningarna där han eller hon befinner sig, och att en digital forskarroll framträder. Denna roll kommer att förändra litteraturvetenskapliga studier, konstaterar Price och Siemens, genom hur den omformar våra forskarpraktiker; alltså hur vi bedriver och utför forskning. I deras framtidsspaning inkluderas också datorteknikens potential som metodologiskt verktyg som något som kommer att bli förväntat, snarare än att betraktas som något särskilt innovativt eller nyskapande. Antologin där Price och Siemens' text befinner sig är digitalt tillgänglig och samtliga bidrag är öppna för vem som helst att interagera med och kommentera. I en av de digitala kommentarerna till bidraget reflekteras det kring hur den digitala tekniken potentiellt kan påverka litteraturforskningen och det påpekas att det också kan leda till att nya slags kunskaper uppstår, som tidigare varit omöjliga att på andra sätt genereras (Regan).

För att ta ytterligare ett exempel på hur frågor om nya metoder berörs och diskuteras under 2000-talet kan Franco Morettis distansläsningmetod, först lanserad i artikeln "Conjectures on World Literature" (2000), särskilt nämnas. Morettis distansläsning blir under en tidsperiod under 2000-talet en given referenspunkt, likt Rosengrens studie, när kvantitativa metoders plats inom och betydelse för litteraturvetenskap diskuteras. På ett likartat sätt som i mottagandet av Rosengren länkas även Morettis tillvägagångssätt till en större diskurs som kretsar kring litteraturvetenskapens särart och framtiden för litteraturforskningen. I artikeln beskriver Moretti, även detta i likhet med Rosengren, litteraturen som ett (kollektivt) system, en helhet (Moretti, 57).

Ambitionen hos Moretti påminner också om Rosengrens genom hur distansläsningen placeras och positioneras i relation till "traditionella metoder" eller tidigare tillvägagångssätt. Samtidigt betonar även Moretti hur metoden kan förknippas med särskilda kunskapsanspråk och utgör ett specifikt kunskapstillstånd. Genom distansläsningen är det möjligt för forskaren att fokusera på 'enheter' som är mycket mindre eller större än den enskilda texten, menar Moretti (s.57). Morettis argumentationslinje har närmast en ordagrann likhet med vad Rosengren ger uttryck för vid disputationsakten i Lund, enligt referatet i *Dagens Nyheter*. I pressklippet framhärdar han hur risken med att försöka nå en helhetsbild alltid är att nyanserna – eller detaljerna – går förlorade (GRAND). Moretti motiverar sin metodutveckling på ett likartat sätt och konstaterar att distansläsningen möjligen gör att den enskilda textens specifika egenskaper eller egenheter möjligen försvinner men att det är – som ett resultat av metoden – något som måste accepteras.

Samtidigt finns även fler likheter mellan Moretti och Rosengren som återfinns i mottagandet och diskussionen av distansläsningen. I *Reading by Numbers – Recalibrating the Literary Field* från 2014 ger Katherine Bode en översiktlig bild av diskussionerna kring Morettis distansläsning. Bode visar hur debatten tangerar teman som handlar om vad som skiljer humanistiska tillvägagångssätt från andra discipliner, illustrerar relationer mellan forskaren och den omgivande teknik- och samhällsutvecklingen, samt återspeglar idéer om humaniorans roll och förutsättningar i framtiden (Bode, 7-13). Samtliga av dessa teman var närvarande i diskussionen om Rosengrens avhandling.

Centralt i samtiden är också hur tvärvetenskapliga närmanden potentiellt påverkar humanistisk forskning och litteraturvetenskapliga undersökningar. I sin recension av forskningsantologin *A Companion to Digital Literary Studies* (2007) identifierar Scott Hermansson ett antal risker förknippade med att vända sig mot en forskarroll som betraktas vara en del av den mer ämnesöverskridande "digital scholarship." Hermansson menar att det kan göra att humaniora förlorar sin egenart som ett resultat av att numeriska metoder och kvantitativa metoder även används i den humanistiska forskningen: "as digital scholarship bleeds into the humanities, we can envision departments where this type of data-driven research becomes elevated above other because it is easy to sell, quantifiable, and a product of exact numbers" (Hermansson). Hermansson konstaterar också att en datadriven forskarroll lätt kan bli misstolkad som mer värdefull eller legitim, just på grund av att den baseras på siffror eller nummer.

Hermanssons kritik mot framförallt kvantitativa metoder har likheter med vad Forser framför i sin kritik av Rosengren i *Tidskrift för Litteraturvetenskap*. Både Forser och Hermansson betonar hur något riskerar att förloras vid storskaliga datadrivna analyser som baseras på kvantitativa metoder. Hermansson betonar hur vi (som litteraturforskare) bör närma oss datadrivna undersökningar med viss försiktighet, just eftersom litteraturvetenskap inte är en 'vetenskap' eller tillhör samhällsvetenskapen. Det som kan försvinna helt, resonerar Hermansson vidare, är just den personliga tolkningen. En liknande kritik, som just betonar tolkningsarbetet hos forskaren i relation till digital-humanistiska angreppssätt och metoder, framför Stanley Fish i ett inlägg i *New York Times* fra 2012. Fish poängterar att digitala verktyg tenderar att osynliggöra den mänskliga tolkningen och det subjektiva tolkningsarbetet. Fish menar vidare att digitala metoder för textanalys förändrar förutsättningarna för textstudier i grunden, och 'vänder på den ordningen' genom vilken vi (litteraturforskare, humanister) närmar oss en text eller specifikt material. Fish menar också att metoden i sig, om den ens kan kallas det, snarare är förutbestämd av verktyget/programmets kapacitet än genererat av forskarens tolkningsarbete (Fish).

De ovanstående exemplen visar hur vissa aspekter av det som lyfts i Rosengren-debatten återaktualiseras, såväl på en metanivå som handlar om hur humanistisk forskning bör hantera den pågående teknikutvecklingen, men också konkret hur verktygen kan komma att påverka den kunskap som genereras. Det som står på spel i samtiden är det tema som handlar om litteraturvetenskapens position till andra vetenskapliga discipliner som exempelvis naturvetenskap och teknik. I artikeln "The Scientization of Literary Studies" beskriver Stefano Degaetano-Ortlieb

och Andrew Piper hur litteraturvetenskapen som ämne också kan ses som historiskt åtskild från naturvetenskapens metoder och skriver: “The study of literature has historically been seen as a scholarly practice that is distinct from the natural sciences” (Degaetano-Ortlieb & Piper, 18). Även denna iakttagelse går att relatera till den diskussion som genererades av Rosengrens avhandling, just eftersom den även synliggör disciplinära gränser och hur kunskap inom litteraturvetenskapliga undersökningar kan inhämtas och analyseras.

Vad metoden faktiskt gör – risker, fallgropar och vägen framåt

Det är inte en slump att just det historiska materialet som närmare behandlats i denna text är hämtat från 1960–70-talen. Som jag påpekade är denna tidsperiod särskilt relevant i Sverige, just på grund av att flera utvecklingar sammanfaller; dels att litteraturvetenskap får sitt namn som universitetsämne och även dels på grund av att litteratursociologin får en egen avdelning vid Uppsala Universitet. I ett mer generellt perspektiv är emellertid även just denna tidsperiod relevant för att den också pekas ut som väsentlig för digital humanioras historiska utveckling i ett internationellt perspektiv. Under rubriken “Introduction to Digital Humanities” presenterar James Smithies denna tidsperiod som central för digital humaniora och att begreppet kan ses som den senaste i raden för projekt och initiativ som sedan 1960-talet använt sig av persondatorn som metodologiskt verktyg (Smithies). Smithies observation liknar vad Simone Murray iakttar, som jag också nämnde inledningsvis i denna text (Murray). Genom exemplet Rosengren är det möjligt att spåra inte bara hur litteratursociologins framväxt diskuteras och relateras till särskilda tillvägagångssätt i Sverige, utan även i ett mer generellt perspektiv få syn på hur dessa argument återkommer även i den internationella diskussionen mer än femtio år senare.

Att gå bakåt i tiden och skymta argument kopplade till vilken roll som maskinen, verktygen eller persondatorn kan ha för ny kunskapsutveckling, och hur detta samspelar med forskarens roll och manövreringsutrymme är även av stor betydelse för dagens litteratursociologiska forskning. Avslutningsvis vill jag alltså ägna lite utrymme av denna text för att diskutera en framkomlig väg framåt och hur kännedomen om litteraturvetenskapens historia kan leda till en potentiellt kritisk reflekterande forskarroll som även är uppmärksam på hur metoden som används präglar de studier som genomförs. I artikeln av Murray som nämns inledningsvis efterlyser hon även fler kritiska perspektiv avseende hur just verktygen påverkar forskningen. Murray menar att digitala verktyg i den samtida forskningen kan betraktas som “a neutral, external tool invoked to aid analysis but not itself complicit in the economic or sociological framing of the object of study” (Murray). Hon påpekar också att “the digital still functions primarily as a neutral aid for scholarly examination, rather than featuring as itself the object of critical study” (Murray). Kanske pekar Murray här ut en väg framåt, där ett mer kritiskt förhållningssätt till “det digitala” uppmuntras och där relationen till verktygen vidare kan problematiseras, nyanseras och analyseras som en del av forskningsprocessen. Att följa Murrays uppmaning och på ett mer systematiskt sätt reflektera kring hur metoderna påverkar ett specifikt material, eller hur särskilda omständigheter präglar analysen, berör Johanna Drucker

och Bethany Nowviskie i sitt bidrag i antologin *A Companion to Digital Humanities*. Drucker och Nowviskie betonar hur användningen av digitala metoder och verktyg gör det möjligt att vidare reflektera kring hur metoder formar kunskaper och även vår förståelse av hur tolkning ramas in. (Drucker & Nowviskie).

Även i den polemiska debatten i samband med Rosengrens avhandling finns passager som adresserar riskerna med kvantitativa metoder. I *Litteraturvetenskap – Nya mål och metoder* konstaterar Jan Thavenius att: "Riskerna ligger nog sett inte i metoden hos dem som använder den, även om det kan vara sant att metoden själv kan ha en viss styrande effekt" (Thavenius, 45). Även Tideström resonerar kring de konkreta arbetsuppgifterna kopplat till kvantitativa metoder och summerar: "Kruket torde framförallt ligga i svårigheten att klart avgränsa de grundläggande statistiska enheter som skall kvantitativt mätas" (Tideström, 83).

I samtiden förekommer också en diskussion om fallgorpar och möjliga kritiska perspektiv på de resultat som en datorstödd analys genererar. I artikeln "The Literary, the Humanistic, the Digital: Toward a Research Agenda for Digital Literary Studies" problematiserar Julia Flanders hur möjligheten till att hantera och undersöka ett stort datamaterial skulle leda till att vi faktiskt kan förstå en helhet. Flanders menar också att det finns en stor potential i att vidare undersöka vilken roll enskilda exempel har för att forma slutsatser om ett större fenomen (Flanders). Ett liknande resonemang om relationen mellan helheten och dess delar presenterar Andrew Goldstone och Ted Underwood i artikeln "The quiet transformation of literary studies: What thirteen thousands scholars could tell us" när de visar hur även enskilda ämnen, eller topics, alltid kräver tolkning i relation till sammanhanget där de befinner sig, relaterat till en större övergripande modell (Goldstone & Underwood, 367).

Flanders, Goldstone och Underwood visar alltså hur även litteratursociologiska perspektiv som uppmärksammar relationer mellan text och sammanhang har bäring i vår digitala samtid. Den här formen av reflektioner är av stor vikt för att vidare utforska och förstå hur nya metoder samspelar med varandra, och de "förbindelser" som uppstår mellan forskaren, metoden och materialet. Klart är också att historiska diskussioner om metodens roll för de (nya) kunskaper som litteratursociologiska undersökningar genererar kommer vara relevanta även i framtiden.

Noter

- 1 Se ex. Murray; Murray & Squires.
- 2 Se ex. Pennert, Ekström & Gunnarsson Lorentzen 2021.

Litteratur

- Barnett, James H. & Walter Kaess (1970): "Book Reviews : Sociological Aspects of the Literary System. By Karl Erik Rosengren," Stockholm: Natur och Kultur, *Acta Sociologica*, 13.1, s. 55-56.
- Bode, Katherine (2012): *Reading by numbers – Recalibrating the literary field*, London, New York: Anthem Press.
- Degaetano-Ortlieb, Stefania & Andrew Piper (2019): "The Scientization of Literary Studies," Proc. of the 3rd Joint SIGHUM Workshop on Computational Linguistics for Cultural Heritage, Social Scienc-

es, Humanities and Literature.

Drucker, Johanna & Bethany Nowviskie (2004): "Speculative computing" i Susan Schreibmann, Ray Siemens, John Unsworth (red.): *A Companion to Digital Humanities*, Oxford: Blackwell.

Fish, Stanley (2012): "Mind Your Ps and Bs – The Digital Humanities and Interpretation", *New York Times*, nytimes.com.

Flanders, Julia (2013): "The Literary, the Humanistic, the Digital: Toward a Research Agenda for Digital Literary Studies" i Kenneth M. Price & Ray Siemens (red.): *Literary studies in the Digital Age*, MLA Commons.

Forser, Tomas (1976): "Till frågan om den goda metodiska trätan," *Tidskrift för litteraturvetenskap*, årgång, 5.1, s. 5-35.

Goldstone, Andrew & Ted Underwood (2014): "The Quiet Transformation of Literary Studies: What Thirteen Thousands Scholars Could Tell Us", *New Literary History*, 45.3, s. 359-384.

GRAND, "Litteraturhistoria på sociologiskt vis", *Dagens Nyheter*, 1/6 1968.

Hermansson, Scott (2009): "Review of a Companion to Digital Literary Studies" tillgänglig via: <https://electronicbookreview.com/essay/review-of-a-companion-to-digital-literary-studies/>.

Hallberg, Peter (red.) (1966): *Litteraturvetenskap – Nya mål och metoder*, Stockholm: Natur och Kultur.

Hansson, Gunnar (1968): "Recension av Karl Erik Rosengren", *Samlaren*, 89, s. 138-142.

Jarlbrink, Johan (2015): "Historievetenskapernas mediehantering" i Hyvönen Mats, Pelle Snickars & Per Vesterlund (red.): *Massmedieproblem: mediastudiets formering*, Lund: Lunds Universitet.

Jarlbrink, Johan & Fredrik Mohammadi Norén (red.) (2022): *Digitala metoder i humaniora och samhällsvetenskap*, Studentlitteratur, Lund.

Murray, Simone (2022): "Varieties of Digital Literary Studies: Micro, Macro, Meso", *Digital Humanities Quarterly*, 16.2.

Moretti, Franco (2000): "Conjectures on World Literature", *New Left Review*, 1-2, s. 54-68.

Murray, Ray Padmini & Claire Squires (2013): "The Digital Publishing Communication Circuit", *Book 2.0*, 3.1, s. 3-24.

Pennlert, Julia, Björn Ekström & David Gunnarsson Lorentzen (2021): "Teleoptical Perspectives on Digital Methods: Scientific claims and consequences" i Sonya Pettersson (red.): *Digital Human Sciences: New Objects - New Approaches*, Stockholm: Stockholm University Press.

Piper, Andrew (2020): *Can we be wrong: The Problem of Textual Evidence in Time of Data*, New York: Cambridge University Press.

Regan, John (2020): kommentar digital tillgänglig via: <https://dlsanthology.mla.hcommons.org/the-literary-the-humanistic-the-digital/>.

Rosengren, Karl Erik (1968): *Sociological Aspects of the Literary System*, Lund: Natur och Kultur.

Rosengren, Karl Erik (1970): "Sociologiska aspekter av det litterära systemet" i Jan Thavenius og Karl Erik Rosengren (red.), *Litteratursociologi*, Stockholm: Natur och Kultur, 141-162.

Rosengren, Karl Erik & Jan Thavenius (1970): *Litteratursociologi*, Stockholm: Natur och Kultur

Rogers, Richard (2013): *Digital Methods*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Smithies, James (2012): "Introduction to Digital Humanities". Tillgänglig via: <https://www.james-smithies.org/blog/2012/03/14/introduction-to-digital-humanities/>.

Price, Kenneth M & Ray Siemens, "introduction" i *Literary Studies in the Digital Age: An Evolving Anthology*. Tillgänglig via: <https://dlsanthology.mla.hcommons.org/introduction/>.

Svedjedal, Johan (2012): "Det litteratursociologiska perspektivet" i Johan Svedjedal, (red.) *Litteratursociologi: texter om litteratur och samhälle*, Lund: Studentlitteratur, s. 71-102.

Thavenius, Jan (1970): "Stilforskning i USA", *Samlaren*, 91, s. 136-146.

Thavenius, Jan (1966): "Kvantitativa metoder i Stilistiken" i Peter Hallberg (red.): *Litteraturvetenskap – Nya Mål och Metoder*, Stockholm: Natur och Kultur.

Tideström, Gunnar (1968): "Termen litteraturvetenskap", *Samlaren*, 89, s. 81-86.